تحلیل و ارزیابی پتانسیل و راهبردهای توسعه‌ی طبیعت‌گردی در دریاچه سد دز با استفاده از روش فریمن

فرخنده شمالی‌زاده[۱]
سیده سولماز دشتی[۲*]
کاظم حمادی[۳]

۱. گروه مدیریت محیطزیست، پردیس علوم و تحقیقات خوزستان، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
۲. گروه محیطزیست، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران
۳. بخش منابع آب سطحی، سازمان آب و برق خوزستان، اهواز، ایران

* **نویسنده مسئول مکاتبات**
Solmazdashti@gmail.com

کد مقاله: ۱۳۹۴۰۳۰۱۴۹
تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۹/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۲/۰۱
این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد می‌باشد.

چکیده

گردشگری پدیده‌ای است که از گذشته‌های دور موردتوجه جوامع انسانی بوده و برحسب نیازهای متفاوت اجتماعی و اقتصادی به پویایی خود ادامه داده است و رشد این صنعت در هر کشور نیازمند راهبرد مناسب و برنامه‌ریزی مدیریتی مؤثر است. این پژوهش باهدف تدوین برنامه راهبردی طبیعت‌گردی در دریاچه سدر دز در سال ۱۳۹۲-۱۳۹۳ صورت پذیرفت. بدین منظور در نخستین گام به شناسایی عوامل داخلی (نقاط ضعف و قوت) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) پرداخته شد. سپس عوامل داخلی و خارجی در قالب جداول ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ارزیابی عوامل خارجی (EFE) نمره دهی و وزن‌دهی شدند. جهت وزن‌دهی عوامل داخلی و خارجی از فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و نرم‌افزار Super decision استفاده گردید. ماتریس IFE با امتیاز ۲/۷۹۳ بیانگر این بود که توسعه اکوتوریسم دریاچه سد دز دارای نقاط قوت بیشتری نسبت به ضعف‌های موجود و EFE با کسب امتیاز ۲/۵۸۲ بیانگر وجود فرصت‌های بیشتری نسبت به تهدیدها بود. نتایج به‌دست‌آمده مؤید آن است که محدوده تحت بررسی به‌منظور توسعه طبیعت‌گردی در جدول برنامه‌ریزی راهبردی در شرایط تهاجمی (استراتژی SO) قرار می‌گیرد و بر اساس تحلیل QSPM، استراتژی (SO_2) معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی با امتیاز ۲/۰۲۸ بهترین استراتژی جهت اجرای استراتژی تهاجمی در نظر گرفته شد. در ادامه ماتریس فریمن بر اساس اولویت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی منطقه موردمطالعه تکمیل و پس از بارگذاری هر یک از گزینه‌های توسعه، راهبرد بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی با امتیاز مأخوذه ۹۰+ به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد پیشنهادی توسعه طبیعت‌گردی در منطقه موردمطالعه پیشنهاد گردید. درنهایت با توجه به برخورداری منطقه از توانمندی‌ها و قابلیت‌های طبیعت‌گردی، جهت پیاده کردن هر راهبرد مدیریتی در راستای توسعه پایدار نیازمند تعیین چارچوب برنامه‌ریزی، نظارت و حمایت مستمر می‌باشد. هم‌چنین برای نیل به تحقق اهداف و توسعه گردشگری دریاچه سد دز، تلاش برای جذب همکاری همه‌جانبه ادارات و سازمان‌های دولتی و خصوصی مرتبط با طبیعت‌گردی منطقه پیشنهاد می‌گردد.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی راهبردی، طبیعت‌گردی، AHP، ماتریس فریمن، سد دز

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری به‌عنوان بخش مهم و اصلی در اقتصاد جهانی به شمار می‌رود و در بین انواع مختلف گردشگری، طبیعت‌گردی ابزاری مناسب جهت دستیابی به گردشگری پایدار می‌باشد (محرم‌نژاد و آقاخانی، ۱۳۸۸). هم‌چنین گردشگری نقش حائز اهمیتی در ایجاد صلح

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

بین ملت‌ها دارد (Mathieson and Wall, 1982) و موجب تحرک اقتصادهای حاشیه‌ای و پیشرفت توسعه از طریق ایجاد اشتغال و درآمد، برای انواع مختلف فعالیت‌ها می‌گردد (Liu and Wall, 2006).

گردشگری، با در اختیار داشتن ۱۰/۲ درصد از تولید ناخالص جهان، به‌عنوان بزرگ‌ترین صنعت جهان در سال ۲۰۱۱ معرفی شده است (رحیم‌پور، ۱۳۹۲). هم‌چنین، حدود ۶/۳ تریلیون دلار از کل تولید ناخالص داخلی جهانی را به خود اختصاص داده و باعث ایجاد ۲۵۵ میلیون شغل، ۷۴۳ میلیارد دلار در سرمایه‌گذاری و ۱/۲ تریلیون دلار مشارکت در صادرات بوده است (حقیقت و همکاران، ۱۳۹۲).

طبق آمار موجود مبلغ عایدی‌های ارزی ایران از محل گردشگری خارجی از سال ۱۳۷۴ تا سال ۱۳۸۳؛ یعنی در مدت ده سال حدود ۸۲۹ میلیون دلار بوده است (تقوی و قلی‌پورسلیمانی، ۱۳۸۸).

اگرچه گردشگری راهی برای توسعه با میزان نسبتاً اندک اثرات منفی زیست‌محیطی و بستری برای توسعه اجتماعی_اقتصادی است، اما نباید محیط را تنها ابزاری برای توسعه اقتصادی تلقی کرد، بلکه باید در این راستا به تمامی عوامل فیزیکی و فرهنگی توجه کرد (Gulinck *et al.*, 2000).

گردشگری دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی متفاوت می‌باشند (Cater, 2000) و از دیرباز با اشکال خاص خود به منظور تأمین نیازهای روانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی انسان‌ها وجود داشته است. اکوتوریسم کوتاه شده عبارت (Ecological Tourism) است که در زبان فارسی طبیعت‌گردی نام گرفته و گرایشی نو در صنعت جهانگردی است. این شکل از جهانگردی فعالیت‌های فراغتی انسان را بیشتر در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند همراه با دیدار و برداشت‌های فرهنگی و معنوی از جاذبه‌های طبیعی و لذت‌جویی از پدیده‌های گوناگون آن است (Yaghmaiyan, 2003).

بهره‌برداری بهینه از فرصت‌های موجود درزمینهٔ گردشگری، مانند هر فعالیت دیگری مستلزم انجام مطالعات اصولی و طرح برنامه‌های مبتنی بر تحقیقت و مدیریت علمی است (فرجی‌سبکبار و همکاران، ۱۳۹۱). برنامه‌ریزی راهبردی از چهار عنصر اساسی شامل بررسی محیطی، تدوین راهبردها، اجرای راهبردها و کنترل و ارزیابی تشکیل شده است (Hussey, 2001).

مدل‌های برنامه‌ریزی راهبردی در حد بی‌شماری هستند، اما تقریباً همگی آن‌ها از مدل تحلیلی SWOT الهام می‌گیرند. ماتریس SWOT یک چارچوب مفهومی برای تحلیل‌های سیستمی محسوب می‌شود و با درنظر گرفتن شرایط و عوامل داخلی و خارجی حاکم بر یک سیستم، مبنای خوبی را برای تدوین راهبردها فراهم می‌آورد (جعفری و همکاران،۱۳۹۲;Chang and Huang, 2006).

کشور ما با توجه به موقعیت جغرافیایی و تنوع آب و هوایی جاذبه‌های فراوانی برای توسعه گردشگری طبیعت دارد اما با برخورداری از انواع مختلف جاذبه‌های گردشگری، تاکنون نتوانسته از این مزیت به‌خوبی استفاده کند. با وجودی که مناطق طبیعی کشور می‌تواند یکی از جاذبه‌های ارزشمند برای جذب گردشگران داخلی و خارجی به شمار آید، اما برنامه‌ریزی برای استفاده از این شرایط هنوز در ابتدای راه است و کار مهم و اساسی برای بهره‌برداری از جاذبه‌های طبیعی صورت نگرفته است (مخفی و همکاران، ۱۳۹۱).

یکی از منابعی که در سال‌های اخیر به عنوان جاذبهٔ گردشگری مطرح شده است، سدها هستند. در عرصه‌های سد و دریاچه پشت آن‌ها، مناطقی وجود دارند که علاوه بر دارا بودن ارزش‌های اکولوژیک، امکان بهره‌برداری‌های صحیح از سرزمین، به منظور گردشگری طبیعت را دارا می‌باشند. سدها باعث ایجاد سطح وسیع آبی در یک منطقه شده و محیطی آرام را برای گردشگران فراهم می‌کنند؛ این زمانی بیشتر نمود پیدا می‌کند که بدانیم، کشور ایران چندین سال است با خشک‌سالی دست‌وپنجه نرم می‌کند و این امر باعث شده است که این مناطق به‌عنوان مناطق گردشگر پذیر معرفی شوند (رحیمی و رنجبردستنایی، ۱۳۹۱).

تاکنون مطالعات مختلفی درزمینهٔ برنامه‌ریزی راهبردی انجام شده است که می‌توان به مطالعه ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده مند بوشهر به روش فریمن (جوزی و همکاران ۱۳۸۹)، ارزیابی توانایی‌های ژئوتوریسمی پارک ملی کویر با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی فریمن (غازی و قدیری،۱۳۹۰)، بررسی قابلیت‌های اکولوژیکی و توسعه گردشگری دریاچه گهر بر اساس مدل SWOT

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

(نوری و مهدی نسب، ۱۳۸۹)، تدوین استراتژی گردشگری جهت مدیریت در پارک ملی Pnang با استفاده از روش SWOT (Hong and Chan, 2010)، برنامه‌ریزی توسعه گردشگری طبیعت در پارک ملّی آبی _ خشکی Table Mountain کشور آفریقای‌جنوبی به روش ماتریس ذی‌نفعان یا روش فریمن (Johansen and Williams, 2008) اشاره نمود.

این پژوهش با هدف تدوین راهبردهای مناسب جهت توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز به انجام رسیده است. در تحقیق حاضر سعی بر آن است که با شناسایی نقاط قوت و ضعف و هم‌چنین فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی صنعت طبیعت‌گردی، استراتژی‌هایی برای بهبود این صنعت پیشنهاد و درنهایت با استفاده ماتریس QSPM و Freeman این استراتژی‌ها رتبه‌بندی شدند.

مواد و روش‌ها

سد مخزنی دز بر روی رودخانه دز در ۲۳ کیلومتری شمال‌شرقی شهرستان اندیمشک و تقریبا ۲۵ کیلومتری شمال شهر دزفول احداث گردیده و با احداث این سد دریاچه‌ای به طول ۶۵ کیلومترمربع در پشت دیواره سد به وجود آمده است که ظرفیت نهایی آن ۳۳/۳ میلیارد مترمکعب آب می‌باشد و در موقعیت ۴۸ درجه ۲۶ دقیقه و ۴۴ ثانیه طول‌شرقی و ۳۲ درجه و ۳۶ دقیقه و ۲۵ ثانیه عرض‌شمالی و به وسعت ۵۷ هکتار در میان دامنه‌های رشته کوه‌های زاگرس در استان خوزستان واقع شده است (شرکت مهندسین مشاور مشانیر، ۱۳۸۴).

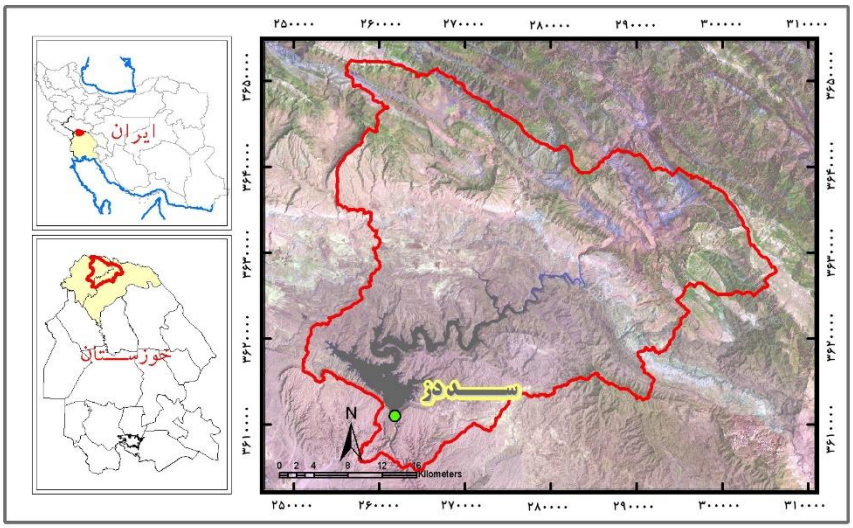

شکل ۱: موقعیت دریاچه سد دز در ایران و استان خوزستان.

ماتریس SWOT به‌عنوان یک ابزار کارآمد در فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی جهت مدیریت محیطزیست موردتوجه بوده است (Nikolaou *et al.*, 2010; Diamantopoulou and Voudouris, 2008)

به‌منظور طرح‌ریزی برنامه مدیریت راهبردی در مطالعه پیش روی مراحل ذیل به انجام رسید (شکل ۲):

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

شکل ۲: الگوریتم مراحل اجرای پژوهش.

نخست شناسایی عوامل داخلی و خارجی محیط تحت بررسی به انجام رسید. بدین منظور در گام نخست لازم بود تا عوامل مؤثر بر مدیریت طبیعت‌گردی منطقه شناسایی و تجزیه‌وتحلیل گردند. با این هدف کار فهرست برداری و نهایی نمودن عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدات) با استعانت از بازدید میدانی و پرسشنامه "گردشگران _ بومیان"و "پرسشنامه متخصصین" به روش دلفی به انجام رسید. بدین منظور پس از نهایی شدن فهرست عوامل داخلی و خارجی، ماتریس ارجحیت این عوامل به‌طور جداگانه تهیه شد. در ادامه به منظور ساخت مدل تحلیلی، به‌وسیله نظرخواهی از کارشناسان و با استفاده از روش AHP وزن‌دهی به هر کدام از عوامل صورت گرفت. روش AHP یکی از شناخته‌شده‌ترین روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه است که در حوزه‌های مختلف کاربردی مورد استقبال قرار گرفته است (Saaty, 1980). در این روش انجام مقایسات زوجی در هر سطح بین دو معیار مختلف به‌طوری‌که تمامی معیارها نسبت به تمام عناصر سطح بالایی ارزیابی شوند صورت می‌پذیرد. در روش مقایسه زوجی اهمیت نسبی معیارها در یک مقایسه پیوسته به ۹ بخش تقسیم می‌شوند که در جدول ۱ ارائه شده است. سپس نسبت سازگاری (consistency ratio) برای تمامی ماتریس‌های مقایسات زوجی باید صورت پذیرد در صورتی که این نسبت کم‌تر از ۰/۱ باشد، نشان‌دهنده قابل قبول بودن مقایسات زوجی است (Saaty,1980؛ مومنی، ۱۳۸۷).

جدول ۱: طیف ساعتی برای انجام مقایسات زوجی در فرایند سلسله مراتبی.

درجه اهمیت در مقایسات زوجی	کاملاً مرجح	ترجیح بسیار قوی	ترجیح قوی	کمی مرجح	ترجیح یکسان	ترجیحات بین فواصل
مقدار عددی	۹	۷	۳	۵	۱	۲، ۴، ۶

مأخذ: (Saaty, 1980)

شکل ۳ فرآیند ساختار سلسله مراتبی AHP در پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

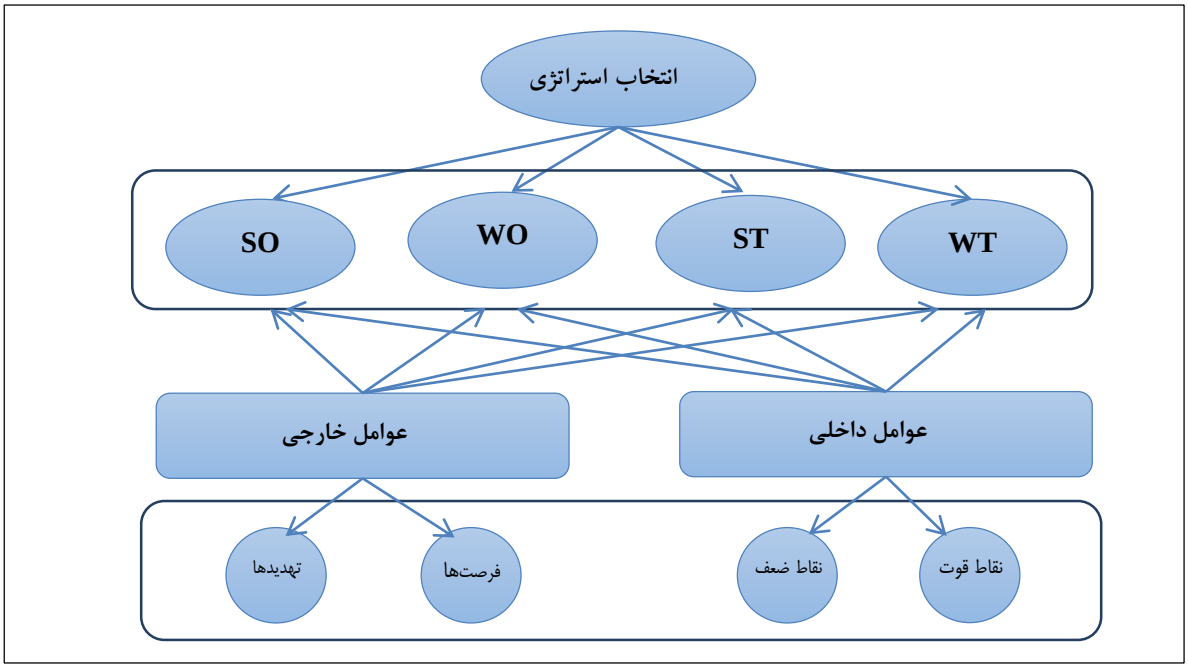

شکل ۳: فرآیند ساختار سلسله‌مراتبی AHP در پژوش حاضر.

در گام بعدی پس از مشخص شدن تمامی نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصت‌ها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE: Internal Factor Evaluation) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE: External Factor Evaluation) تشکیل می‌شود. نقاط ضعف و قوت داخلی در ماتریس IFE و فرصت‌ها و تهدیدات خارجی در ماتریس EFE تجزیه‌وتحلیل می‌شوند. لازم به ذکر است در ستون اول فهرست عوامل داخلی و خارجی تنظیم شد، در ستون دوم اوزان مربوط به هر یک از عوامل فهرست شده در جداول مذکور طوری تکمیل شدند که جمع اوزان متعلقه در هر جدول نرمال و برابر عدد یک باشد. در ستون سوم جهت تعیین نمره وضعیت موجود به هریک از این عوامل نمره ۱ تا ۴ بر اساس وضعیت موجود می‌دهیم. نمره ۱ بیانگر ضعف اساسی، نمره ۲ ضعف کم، نمره ۳ بیانگر نقطه قوت و نمره ۴ نشان‌دهنده قوت بسیار بالای عامل می‌باشد (محرم‌نژاد، ۱۳۹۱). در ستون چهارم امتیاز موزون هر عامل، از حاصل‌ضرب ستون دوم در ستون سوم حاصل شد و سرانجام امتیاز وزنی کل مجموعه تحت بررسی محاسبه شد. بدین ترتیب تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) انجام پذیرفت.

در مرحله چهارم، پس از لیست کردن هر یک از عوامل قوت و ضعف و فرصت‌ها وتهدیدها، از محل تلاقی هر یک از آن‌ها و نوشتن آن‌ها در سلول‌های مربوط به خود، استراتژی‌های مورد نظر حاصل می‌گردد. در پایان این مرحله بعد از بررسی و ترکیب پارامترهای S، W، O و T گروه تحلیل‌کننده به چهار نوع راهبرد قابل تصور نائل می‌گردد که عبارتند از: راهبردهای SO (تهاجمی)، راهبردهای ST (رقابتی)، راهبردهای WO (محافظه‌کارانه) و راهبردهای WT (تدافعی) (کرباسی و همکاران، ۱۳۸۶). باتوجه به این‌که در پیشنهاد هر راهبرد تنها یک عامل داخلی و یک عامل خارجی دخیل است، در این مرحله جدول کمی برنامه‌ریزی راهبردی موسوم به جدول (QSPM) طرح‌ریزی شد. در واقع جهت ارزیابی و اولویت‌بندی استراتژی‌ها از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژیک کمی یا QSPM استفاده گردید. در این گام، تأثیر سایر عوامل داخلی و خارجی محیط بر راهبرد پیشنهادی پیش‌بینی و نمره جذابیت (AS: Attractive Scores) هر راهبرد در بازه یک (حداقل جذابیت) تا چهار (جذابیت یا امکان پذیری) اعطا گردید. در پایان از جمع نمرات جذابیت مربوط به هر راهبرد در ستون مربوط، نمره جذابیت کل (TAS:Total Attractive Scores) محاسبه شد (محرم‌نژاد، ۱۳۹۱).

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

ماتریس FREEMAN به منظور تعیین اثرات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی و تکنولوژی بر راهبردهای پیشنهادی تنظیم می‌گردد. در جدول نهایی روش فریمن، اولویت اجرای هر راهبرد از منظر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و اکولوژیکی از طریق محاسبه مؤلفه C محاسبه گردید. در این جدول C از حاصل‌ضرب مؤلفه اثر عامل محیطی بر استراتژی مورد نظر (A) که مقیاس آن بین ۵+ به معنی«قویاً مثبت» تا ۵- به معنی «قویاً منفی» است در مؤلفه اهمیت هر عامل برای تحقق راهبرد مورد نظر (B) که دامنه امتیازات آن از صفر به معنی «غیر مهم» تا ۱۰ به معنی« خیلی مهم» است، محاسبه گردید. چنان‌چه جمع جبری برابر با صفر یا عددی منفی شود مبین آن خواهد بود که راهبرد تحت بررسی از نظر اجرائی امکان‌پذیر نیست (Freeman,1984؛ Freeman and Lorange,1985؛ جوزی و همکاران، ۱۳۸۹).

نتایج

ساده‌ترین راه برای آغاز بررسی فرایند تجزیه و تحلیل مجموعه، بررسی دقیق نقاط قوت و ضعف آن مجموعه است جداول ۲ و ۳ خلاصه تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی جهت تدوین استراتژی طبیعت‌گردی دریاچه سد دز را نشان می‌دهد.

جدول ۲: ماتریس تجزیه و تحلیل ارزیابی عوامل داخلی در دریاچه سد دز.

ردیف	عوامل داخلی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن‌دار
	نقاط قوت (S)			
۱	وجود گونه‌های گیاهی و جانوری منحصربه‌فرد	۰/۰۷۷۷	۳	۰/۲۳۳
۲	برخورداری از منابع آبی کافی	۰/۰۹۶۳	۴	۰/۳۸۵
۳	برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی منحصر به فرد	۰/۰۷۴۳	۴	۰/۲۹۷
۴	اشتغال ساکنان بومی در فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۶۷۹	۴	۰/۲۷۲
۵	مناسب بودن امکانات دسترسی	۰/۰۵۵۱	۴	۰/۲۲۱
۶	وجود امنیت کافی در منطقه	۰/۰۷۲۰	۳	۰/۲۱۶
۷	رقابت بالای منطقه با سایر مناطق	۰/۰۳۷۸	۳	۰/۱۱۳
۸	نزدیکی به مرکز شهر و دسترسی آسان	۰/۰۳۵۶	۳	۰/۱۰۷
۹	بالا بودن انگیزه سفر مجدد به منطقه	۰/۰۴۱۰	۴	۰/۱۶۴
۱۰	توانایی و پتانسیل بالا جهت گسترش گردشگری	۰/۰۴۱۲	۳	۰/۱۲۴
	نقاط ضعف (W)			
۱	فصلی بودن گردشگری به علت نامطلوب بودن آب‌وهوا	۰/۰۴۸۲	۲	۰/۰۹۶
۲	عدم وجود امکانات اقامتی و رفاهی (هتل، رستوران و ...)	۰/۰۶۵۲	۲	۰/۱۳۰
۳	عدم اطلاع‌رسانی و تبلیغات کافی در مورد جاذبه‌های طبیعی و گردشگری موجود در منطقه از طریق رسانه‌های گروهی	۰/۰۳۴۳	۲	۰/۰۶۹
۴	عدم وجود و ناکافی بودن امکانات بهداشتی (سرویس‌های بهداشتی)	۰/۰۵۲۹	۲	۰/۱۰۶
۵	نارضایتی گردشگران از خدمات ارائه‌شده در منطقه	۰/۰۳۶۱	۱	۰/۰۳۶
۶	عدم استفاده و بهره‌برداری درست از جاذبه‌ها و توانمندی‌های گردشگری منطقه	۰/۰۳۲۴	۱	۰/۰۳۲
۷	عدم وجود نیروی متخصص و آموزش‌دیده در زمینه فعالیت‌های گردشگری در منطقه	۰/۰۳۰۰	۲	۰/۰۶۰
۸	عدم توسعه و گسترش گردشگری در منطقه	۰/۰۲۹۹	۲	۰/۰۶۰
۹	عدم آموزش ساکنان منطقه در مورد نحوه برخورد با گردشگران	۰/۰۳۰۸	۱	۰/۰۳۱
۱۰	وجود آلودگی‌های زیست‌محیطی	۰/۰۴۱۱	۱	۰/۰۴۱
	جمع	۱	_	۲/۷۹۳

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

جدول ۳: ماتریس تجزیه و تحلیل ارزیابی عوامل خارجی در دریاچه سد دز.

ردیف	عوامل داخلی	وزن	امتیاز وضع موجود	امتیاز وزن‌دار
	فرصت‌ها (O)			
۱	وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در کشور	۰/۰۴۱۷	۳	۰/۱۲۵
۲	وجود بخشی از دریاچه به‌عنوان مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست	۰/۰۵۰۴	۴	۰/۲۰۲
۳	افزایش انگیزه‌بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری	۰/۰۵۸۹	۳	۰/۱۷۷
۴	برگزاری تورهای مسافرتی به دریاچه	۰/۰۴۴۸	۳	۰/۱۳۵
۵	ایجاد انگیزه در افراد جوامع محلی و NGO ها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری	۰/۰۴۲۱	۳	۰/۱۲۶
۶	توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری و توسعه در بخش گردشگری در سیاست گزاری کلان کشور	۰/۰۶۷۵	۴	۰/۲۷۰
۷	همکاری سازمان‌های مسئول و بهبود عملکرد آن‌ها نسبت به فعالیت‌های توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۶۴۲	۳	۰/۱۹۳
۸	وجود قوانین حفاظت از محیط‌زیست در فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۹۲۱	۳	۰/۲۷۶
۹	قابلیت توسعه انواع فعالیت مرتبط با طبیعت‌گردی (قایق‌رانی، شنا و...)	۰/۰۸۴۳	۳	۰/۲۵۳
۱۰	موقعیت استراتژیک سد دز و دریاچه پشت آن	۰/۰۸۱۴	۴	۰/۳۲۶
	تهدیدها (T)			
۱	عدم اطلاع‌رسانی و فعالیت‌های تبلیغاتی در ارتباط با پتانسیل‌های منطقه جهت توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۲۲۶	۱	۰/۰۲۳
۲	تخریب محیط‌زیست درنتیجه فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۴۰۸	۱	۰/۰۴۱
۳	عدم وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در منطقه	۰/۰۴۶۵	۲	۰/۰۹۳
۴	عدم اجرای صحیح قوانین حفاظت از محیط‌زیست توسط سازمان‌های مسئول	۰/۰۳۸۴	۱	۰/۰۳۸
۵	ناکارآمدی و عدم توانمندی نظام مدیریتی بالادستی	۰/۰۵۴۱	۲	۰/۱۰۸
۶	تأثیر مشکلات اقتصادی و تورم بر توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۳۹۲	۱	۰/۰۳۹
۷	عدم تخصیص بودجه جهت استفاده از پتانسیل گردشگری در منطقه	۰/۰۲۵۸	۲	۰/۰۵۲
۸	ضعف عملکردی سازمان‌های دولتی و غیردولتی آموزش‌دهنده	۰/۰۳۶۲	۱	۰/۰۳۶
۹	عدم هماهنگی درزمینهٔ طبیعت‌گردی بین دستگاه‌های ذی‌ربط	۰/۰۳۴۳	۱	۰/۰۳۴
۱۰	ناشناخته بودن جاذبه‌های گردشگری دریاچه در سطح بین‌المللی	۰/۰۳۴۶	۱	۰/۰۳۵
	جمع	۱	_	۲/۵۸۲

چنانچه در شکل ۴ مشاهده می‌شود، نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی (جداول ۲ و ۳) بیانگر آن است که نوع استراتژی‌های مناسب برای توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز می‌بایست از نوع استراتژی‌های تهاجمی (SO) باشد.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

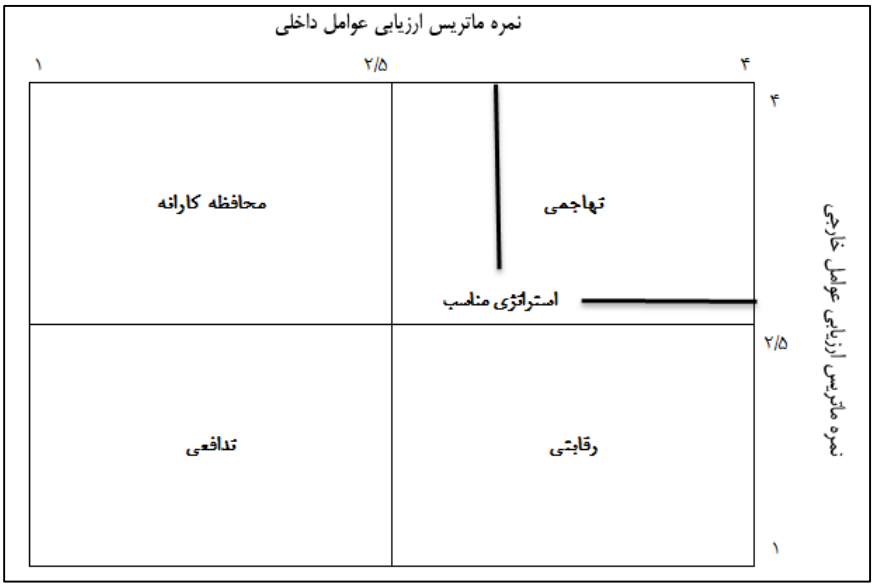

شکل ٤: تجزیه و تحلیل ماتریس داخلی و خارجی و انتخاب استراتژی.

درعین‌حال علاوه بر چهار استراتژی تهاجمی، شش راهبرد رقابتی، پنج راهبرد محافظه‌کارانه و چهار راهبرد تدافعی ارائه گردید (جدول ۴).

جدول ٤: استراتژی‌های توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز.

استراتژی‌های تهاجمی (SO)	SO_1: بهره‌گیری بهینه از قابلیت‌های دریاچه ازجمله (منابع آبی، چشم‌اندازهای زیبا، ماهیگیری، قایقرانی، شنا، اسکی و ...) در جهت توسعه و جذب گردشگر برای ایجاد اشتغال و منبع درآمد برای مردم منطقه. SO_2: معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی SO_3: همکاری سازمان‌های مسئول و بهبود عملکرد آن‌ها نسبت به فعالیت‌های طبیعت‌گردی به دلیل موقعیت استراتژیک دریاچه سد دز و رقابت بالای منطقه با سایر مناطق گردشگری نزدیک SO_4: بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی	**استراتژی‌های محافظه‌کارانه (WO)**	WO_1: سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به‌منظور بهبود کیفیت خدمات و امکانات رفاهی و اقامتی و گردشگری منطقه و افزایش رضایت گردشگران WO_2: بازنگری به نوع و چگونگی برنامه‌ریزی و حمایت‌های دولتی از نواحی گردشگری دریاچه سد دز جهت جلب بیشتر گردشگر طبیعت WO_3: توسعه نهادها و سازمان‌های مرتبط با طبیعت‌گردی، برای آموزش بومیان منطقه جهت راهنمایی گردشگران ورودی به منطقه WO_4: بازنگری در مدیریت دریاچه و انتخاب یک مدیریت واحد جهت توسعه و پیشبرد اهداف گردشگری پایدار در منطقه WO_5: افزایش هماهنگی سازمان‌های مسئول در امر گردشگری و ایجاد مدیریت واحد برای اجرای بهتر برنامه‌های توسعه گردشگری

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

استراتژی‌های رقابتی (ST)	ST_1: افزایش بودجه تخصیصی برای توسعه جاذبه‌های گردشگری و ایجاد مدیریت واحد شفاف برای اجرایی شدن و تحقق توسعه‌ی امر گردشگری ST_2: تنوع‌بخشی و توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی گردشگری منطقه در سطح ملی و بین‌المللی ST_3: کاهش تورم و رفع مشکلات اقتصادی جهت توسعه گردشگری منطقه و بالطبع افزایش اشتغال‌زایی ساکنان بومی ST_4: توسعه و گسترش امکانات در اطراف دریاچه به‌منظور استفاده گردشگران از چشم‌اندازهای طبیعی و منحصربه‌فرد منطقه ST_5: اعمال دقیق قوانین و مقررات زیست‌محیطی به‌منظور جلوگیری از تخریب و آلودگی‌های محیط‌زیست منطقه ST_6: ایجاد طرح و برنامه مشخص درزمینه‌ی توسعه طبیعت‌گردی و بهره‌برداری از توانایی و پتانسیل بالای منطقه جهت گسترش گردشگری	استراتژی‌های تدافعی (WT)	WT_1: گسترش اطلاع‌رسانی عمومی و تبلیغات از طریق رسانه‌های گروهی جهت معرفی دریاچه سد دز به‌عنوان قطب گردشگری و فراهم آوردن امکانات و تسهیلات رفاهی و اقامتی مناسب در محدوده دریاچه جهت جلب رضایت گردشگران WT_2: هماهنگی ارگان‌های ذیربط جهت ساماندهی وضعیت گردشگری، استفاده و بهره‌برداری درست از جاذبه‌ها و توانمندی‌های طبیعت‌گردی منطقه WT_3: آموزش نیروهای متخصص جهت شناسایی و شناساندن قابلیت-های دریاچه به گردشگران

با توجه به ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، استراتژی‌هایی که باید موردتوجه قرار گیرند استراتژی‌های استفاده از نقاط قوت سازمان برای استفاده از فرصت‌ها می‌باشد. سپس با تشکیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک (QSPM) استراتژی‌های چهارگانه تهاجمی موجود اولویت‌بندی شدند (جدول ۵).

جدول ۵: ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک (QSPM) طبیعت‌گردی در دریاچه سد دز.

SWOT	وزن	SO1		SO2		SO3		SO4	
		AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS	AS	TAS
قوت‌ها									
وجود گونه‌های گیاهی و جانوری منحصربه‌فرد	۰/۰۳۹	۳	۰/۱۱۷	۳	۰/۱۱۷	۲	۰/۰۷۸	۳	۰/۱۱۷
برخورداری از منابع آبی کافی	۰/۰۴۸	۴	۰/۱۹۲	۳	۰/۱۴۴	۲	۰/۰۹۶	۳	۰/۱۴۴
برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی منحصربه‌فرد	۰/۰۳۷	۴	۰/۱۴۸	۴	۰/۱۴۸	۴	۰/۱۴۸	۴	۰/۱۴۸
اشتغال ساکنان بومی در فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۳۴	۳	۰/۱۰۲	۲	۰/۰۶۸	۲	۰/۰۶۸	۱	۰/۰۳۴
مناسب بودن امکانات دسترسی	۰/۰۲۷	۲	۰/۰۵۴	۲	۰/۰۵۴	۱	۰/۰۲۷	۲	۰/۰۵۴
وجود امنیت کافی در منطقه	۰/۰۳۶	۲	۰/۰۷۲	۲	۰/۰۷۲	۱	۰/۰۳۶	۲	۰/۰۷۲
رقابت بالای منطقه با سایر مناطق	۰/۰۱۹	۲	۰/۰۳۸	۱	۰/۰۱۹	۴	۰/۰۷۶	۲	۰/۰۳۸
نزدیکی به مرکز شهر و دسترسی آسان	۰/۰۱۸	۳	۰/۰۵۴	۲	۰/۰۳۶	۱	۰/۰۱۸	۲	۰/۰۳۶
بالا بودن انگیزه سفر مجدد به منطقه	۰/۰۲۰	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
توانایی و پتانسیل بالا جهت گسترش گردشگری	۰/۰۲۰	۳	۰/۰۶	۴	۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۲	۰/۰۴
ضعف‌ها									
فصلی بودن گردشگری به علت نامطلوب بودن آب‌وهوا	۰/۰۲۴	–	–	–	–	–	–	–	–
عدم وجود امکانات اقامتی و رفاهی (هتل، رستوران و ...)	۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲	۱	۰/۰۳۲
عدم اطلاع‌رسانی و تبلیغات کافی در مورد جاذبه‌های طبیعی و گردشگری ...موجود در منطقه از طریق رسانه‌های گروهی	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷
عدم وجود و ناکافی بودن امکانات بهداشتی (سرویس‌های بهداشتی)	۰/۰۲۶	–	–	۱	۰/۰۲۶	۱	۰/۰۲۶	۱	۰/۰۲۶

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

نارضایتی گردشگران از خدمات ارائه‌شده در منطقه	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۰/۰۱۸
عدم استفاده و بهره‌برداری درست از جاذبه‌ها وتوانمندی‌های گردشگری منطقه	۰/۰۱۶	۲	۰/۰۳۲	۲	۰/۰۳۲	۱	۰/۰۱۶	۱	۰/۰۱۶	۰/۰۱۶
عدم وجود نیروی متخصص و آموزش‌دیده درزمینهٔ فعالیت‌های گردشگری در منطقه	۰/۰۱۵	–	–	–	–	۱	–	۱	–	–
عدم توسعه و گسترش گردشگری در منطقه	۰/۰۱۵	۲	۰/۰۳	۲	۰/۰۳	۲	۰/۰۳	۱	۰/۰۳	۰/۰۱۵
عدم آموزش ساکنان منطقه در مورد نحوه برخورد با گردشگران	۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۱	۰/۰۱۵	۰/۰۱۵
وجود آلودگی‌های زیست‌محیطی	۰/۰۲۰	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۰/۰۲
فرصت‌ها										
وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در کشور	۰/۰۲۱	۲	۰/۰۴۲	۲	۰/۰۴۲	۳	۰/۰۶۳	۲	۰/۰۶۳	۰/۰۴۲
وجود بخشی از دریاچه به‌عنوان مناطق تحت حفاظت محیطزیست	۰/۰۲۵	۱	۰/۰۲۵	۲	۰/۰۵	۱	۰/۰۲۵	۲	۰/۰۲۵	۰/۰۵
افزایش انگیزه‌بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری	۰/۰۳۰	۲	۰/۰۶	۳	۰/۰۹	۲	۰/۰۶	۳	۰/۰۶	۰/۰۶
برگزاری تورهای مسافرتی به دریاچه	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۲	۰/۰۴۶	۱	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۰/۰۲۳
ایجاد انگیزه در افراد جوامع محلی و NGO ها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری	۰/۰۲۱	۲	۰/۰۴۲	۳	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۲۱	۱	۰/۰۲۱	۰/۰۲۱
توجه دولت به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری و توسعه در بخش گردشگری در سیاست گزاری کلان کشور	۰/۰۳۴	۲	۰/۰۶۸	۳	۰/۱۰۲	۳	۰/۱۰۲	۲	۰/۱۰۲	۰/۰۶۸
همکاری سازمان‌های مسئول و بهبود عملکرد آن‌ها نسبت به فعالیت‌های توسعه طبیعت-گردی	۰/۰۳۲	۲	۰/۰۶۴	۲	۰/۰۶۴	۴	۰/۱۲۸	۳	۰/۱۲۸	۰/۰۹۶
وجود قوانین حفاظت از محیطزیست در فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۴۶	۲	۰/۰۹۲	۳	۰/۱۳۸	۱	۰/۰۴۶	۲	۰/۰۴۶	۰/۰۹۲
قابلیت توسعه انواع فعالیت مرتبط با طبیعت‌گردی (قایق‌رانی، شنا و...)	۰/۰۴۳	۴	۰/۱۷۲	۴	۰/۱۷۲	۲	۰/۰۸۶	۲	۰/۰۸۶	۰/۰۸۶
موقعیت استراتژیک سد دز و دریاچه پشت آن	۰/۰۴۱	۳	۰/۱۲۳	۳	۰/۱۲۳	۴	۰/۱۶۴	۲	۰/۱۶۴	۰/۰۸۲
تهدیدها										
عدم اطلاع‌رسانی و فعالیت‌های تبلیغاتی در ارتباط با پتانسیل‌های منطقه جهت توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۱۱	۱	۰/۰۱۱	۲	۰/۰۲۲	۱	۰/۰۱۱	۲	۰/۰۱۱	۰/۰۲۲
تخریب محیطزیست درنتیجه فعالیت‌های گردشگری	۰/۰۲۱	–	–	–	–	–	–	–	–	–
عدم وجود طرح و برنامه مشخص برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در منطقه	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۱	۰/۰۲۳	۲	۰/۰۴۶	۱	۰/۰۴۶	۰/۰۲۳
عدم اجرای صحیح قوانین حفاظت از محیطزیست توسط سازمان‌های مسئول	۰/۰۱۹	۱	۰/۰۱۹	–	–	–	–	–	–	–
ناکارآمدی و عدم توانمندی نظام مدیریتی بالادستی	۰/۰۲۷	۱	۰/۰۲۷	۱	۰/۰۲۷	۲	۰/۰۵۴	۱	۰/۰۵۴	۰/۰۲۷
تأثیر مشکلات اقتصادی و تورم بر توسعه طبیعت‌گردی	۰/۰۲۰	۲	۰/۰۴	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۱	۰/۰۲	۰/۰۲
عدم تخصیص بودجه جهت استفاده از پتانسیل گردشگری در منطقه	۰/۰۱۳	۱	۰/۰۱۳	۲	۰/۰۲۶	۱	۰/۰۱۳	۱	۰/۰۱۳	۰/۰۱۳
ضعف عملکردی سازمان‌های دولتی و غیردولتی آموزش‌دهنده	۰/۰۱۸	–	–	۱	۰/۰۱۸	۱	۰/۰۱۸	۲	۰/۰۱۸	۰/۰۳۶
عدم هماهنگی درزمینهٔ اکوتوریسم بین دستگاه‌های ذیربط	۰/۰۱۷	–	–	–	–	۱	–	۱	۰/۰۱۷	۰/۰۱۷
ناشناخته بودن جاذبه‌های گردشگری دریاچه در سطح بین‌المللی	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۲	۰/۰۳۴	۱	۰/۰۱۷	۱	۰/۰۱۷	۰/۰۱۷
جمع	۱/۰۰۰		۱/۹۰۲		۲/۰۲۸		۱/۶۹۵			۱/۷۲۷

بر اساس تحلیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک (QSPM) اولویت انتخاب استراتژی‌ها به شرح زیر است:

استراتژی (SO_2) با امتیاز ۲/۰۲۸ بهترین استراتژی جهت اجرای استراتژی تهاجمی است. استراتژی (SO_1) و استراتژی (SO_4) در درجات بعدی اولویت قرار دارند و استراتژی (SO_3) نیز از کم‌ترین اهمیت برخوردار است.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

ماتریس FREEMAN به‌منظور تعیین اثرات اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی و تکنولوژی بر راهبردهای محیط منتخب (محیط تهاجمی) تنظیم گردید. بدین منظور پس از حذف راهبرد سوم محیط تهاجمی که در جدول برنامه‌ریزی کمی راهبردی واجد کم‌ترین امتیاز مأخوذه بود سه راهبرد پیشنهادی دیگر بر اساس حاصل‌ضرب دو مؤلفه اثر عوامل محیطی بر استراتژی موردنظر و اهمیت هر عامل برای تحقق راهبرد موردنظر رتبه‌بندی گردیدند (جدول ۶).

جدول ٦: ماتریس فریمن برای استراتژی‌های تهاجمی.

عوامل محیطی	استراتژی‌ها					
	SO_1		SO_2		SO_4	
۱- اقتصادی	+۴	+۸	+۲	+۶	+۳	+۷
	۳۲		۱۲		۲۱	
۲- سیاسی	-۳	+۷	-۳	+۷	-۳	+۷
	-۲۱		-۲۱		-۲۱	
۳- فرهنگی	+۴	+۸	+۳	+۷	+۵	+۹
	۳۲		۲۱		۴۵	
۴- اجتماعی	+۴	+۸	+۲	+۶	+۳	+۷
	۳۲		۱۲		۲۱	
۵-اکولوژیکی	-۲	+۶	-۲	+۶	+۲	+۶
	-۱۲		-۱۲		۱۲	
۶- تکنولوژی	+۲	+۶	+۴	+۸	+۲	+۶
	۱۲		۳۲		۱۲	
جمع کل	۷۵		۴۴		۹۰	

استراتژی‌های مهم خروجی بر اساس تأثیرات محیطی به شرح زیر می‌باشند:

اسـتراتژی (SO_4): بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی.

اسـتراتژی (SO_1): بهره‌گیری بهینه از قابلیت‌های دریاچه ازجمله (منابع آب، چشـم‌اندازهای زیبا، ماهیگیری، قایقرانی، شـنا، اسکی و ...) در جهت توسعه و جذب گردشگر برای ایجاد اشتغال و منبع درآمد برای مردم منطقه.

استراتژی (SO_2): معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی.

بحث و نتیجه‌گیری

کارشناسان محیط‌زیست اکوتوریسم پایدار را کاربری سازگار با طبیعت می‌شناسند چراکه برنامه‌های طبیعت‌گردی طرح‌ریزی‌شده در راستای اصول بوم‌شناختی قادر است ضمن بهره‌برداری متناسب از طبیعت با اعتلای آگاهی‌های عمومی نسبت به ارزش‌های اکولوژیکی منابع طبیعی و میراث فرهنگی بر صیانت بایسته از این مواهب نیز تأثیرگذار باشد (جوزی و همکاران، ۱۳۸۹).

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

مهم‌ترین نقاط قوت این پژوهش به ترتیب «برخورداری از منابع آبی کافی»، «وجود گونه‌های گیاهی و جانوری منحصربه‌فرد» و «برخورداری از چشم‌اندازهای طبیعی منحصربه‌فرد» می‌باشند (جدول ۲) که به دلیل وجود دریاچه سد دز، رودخانه دز، چشمه‌های متعدد، پوشش گیاهی مرتعی، درختان و درختچه‌ها (بادام‌کوهی، کنار، رملیک، انجیر، گز و پده)، گونه‌های شاخص جانوری (بزکوهی (کل و بز)، پلنگ، روباه و خرگوش و پرندگانی نظیر کبک و تیهو، پرندگان آبزی و کنارآبزی در دریاچه سد دز، انواع ماهی کپور، قزل‌آلا، شیربت و...)، جزیره بزرگ و بسیار زیبا در وسط دریاچه، دره‌های ژرف و ارتفاعات بلند می‌باشد. لازم به‌ذکر است ۶ راسته و ۲۱ خانواده و ۴۷ گونه جانوری در رده پستانداران، در محدوده موردمطالعه شناسایی‌شده است و مطالعات جوامع نکتیک رودخانه نشان می‌دهد که خانواده ماهی کپور حدود ۷۰ درصد از ترکیب گونه‌های نکتیک رودخانه دز را به خود اختصاص داده است (شرکت مهندسان مشاور بهان سد، ۱۳۹۰)؛ بنابراین وجود منابع غنی جانوری خشکی‌زی و آبزی از مهم‌ترین نقاط قوت منطقه هست.

مهم‌ترین فرصت‌هایی که در این پژوهش به آن اشاره شد شامل «وجود قوانین حفاظت از محیط‌زیست»، «قابلیت توسعه انواع فعالیت مرتبط با طبیعت‌گردی» و «موقعیت استراتژیک سد دز و دریاچه پشت آن» می‌باشند (جدول ۲) که اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، وجود دریاچه عمیق سد دز جهت فعالیت‌های گردشگری از قبیل شنا، اسکی روی آب، قایقرانی و ارتفاعات مشرف‌به دریاچه امکان کایت سواری، صخره‌نوردی و ... همگی مؤید این مطلب می‌باشند. رحیمی و رنجبردستنایی در سال ۱۳۹۱ در مطالعه‌ای تحت عنوان "تحلیلی بر شناخت توانمندی‌ها و برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری در سد کارون ۴ با استفاده از مدل SWOT " اعلام کرده‌اند که مهم‌ترین نقطه قوت منطقه "وجود دریاچه سد کارون ۴ به طول بیش از ۳۰ کیلومتر و امکان قایق‌رانی در دریاچه سد و دسترسی به رودخانهٔ کارون _ بازفت" و مهم‌ترین فرصت "درآمدزایی برای مردم کم‌درآمد منطقه از طریق ایجاد اشتغال (مستقیم و غیرمستقیم) و کارآفرینی برای جمعیت جوان و ساخت بزرگ‌ترین پل قوسی ایران بر روی دریاچه سد کارون ۴ به‌عنوان یک جاذبه گردشگری انسان‌ساخت" معرفی نموده‌اند. در مطالعه بررسی زیست‌محیطی فعالیت‌های توریستی در جزیره سد شهید عباسپور و ارائه راهکارهای مدیریتی با استفاده از سیستم GIS، "درآمدزایی و اشتغال‌زایی، ایجاد تفاهم فرهنگی، بهبود امکانات موجود" و "آلودگی محیط‌زیست، تخریب منابع طبیعی" را به ترتیب به‌عنوان مهم‌ترین فرصت‌ها و تهدیدها معرفی نموده‌اند (مکاری، ۱۳۸۷). درصورتی‌که در پژوهش حاضر وجود ناکارآمدی و عدم توانمندی نظام مدیریتی بالادستی به‌عنوان مهم‌ترین تهدید موجود در منطقه معرفی‌شده است.

نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بیانگر آن است که نوع استراتژی‌های مناسب برای توسعه طبیعت‌گردی دریاچه سد دز می‌بایست از نوع استراتژی‌های تهاجمی (SO) باشند. بر اساس تحلیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک (QSPM) استراتژی SO_2 (معرفی توانایی و پتانسیل بالای گردشگری دریاچه سد دز جهت افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی) اولویت اول را به خود اختصاص داد. با توجه به وجود چشم‌اندازها و جاذبه‌های دریاچه ازجمله گونه‌های گیاهی و جانوری منحصربه‌فرد و ارتفاع‌های بلند انجام اقداماتی جهت شناسایی هر چه بیشتر دریاچه سد دز، از قبیل برگزاری سمینارها، همایش‌ها در مورد این منطقه، مفید خواهد بود و مسلماً در صورت آشنا شدن بیشتر بخش‌های خصوصی و دولتی با توانایی و پتانسیل‌های بالای منطقه جهت توسعه گردشگری، بازدهی در امر سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد.

در مطالعه ارزش‌گذاری اقتصادی محدوده دریاچه سد کارون ۳ به‌منظور ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم به روش SWOT و AHP، موقعیت راهبردی اکوتوریسم در منطقه از نوع استراتژی تهاجمی (SO) معرفی و راهبرد "ایجاد فرصت‌های جدید شغلی بر مبنای پتانسیل‌های طبیعی و فرهنگی منطقه باهدف حمایت از صنایع‌دستی، صیانت از هویت فرهنگی و پیش‌گیری از مهاجرت افراد محلی به خارج از منطقه " به‌عنوان اولویت نخست توسعه اکوتوریسم در محدوده دریاچه سد کارون ۳ پیشنهاد شد (جوزی و همکاران،۱۳۹۰).

هم‌چنین در پژوهشی تحت عنوان "استراتژی توسعه گردشگری سوژو با استفاده از روش AHP و SWOT" موقعیت راهبردی گردشگری روستای سوژو را نوع استراتژی تهاجمی (SO) معرفی نموده‌اند (Zhang, 2012).

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

در مدیریت استراتژیک طبیعت‌گردی پارک ملی پنانگ با استفاده از تجزیه و تحلیل قوت، ضعف، فرصت‌ها، تهدیدات با استفاده از ماتریس SWOT استراتژی‌هایی تدوین‌شده از نوع استراتژی تهاجمی (SO) بوده که عبارتند از: ایجاد مشارکت بین تورهای توریستی و صاحبان هتل‌ها و جوامع محلی و مدیریت پارک ملی پنانگ، توسعه طرح دریافت حداقل هزینه ورودی، بهبود مشارکت با مراکز آموزش عالی برای جذب محققان بین‌المللی، مشارکت با NGOها برای ایجاد یک مرکز آموزش جامع زیست‌محیطی در پارک ملی پنانگ (Hong and Chan, 2010).

متأسفانه در منطقه مطالعاتی درزمینه مشارکت در امر آموزش و جذب محقق ملی و بین‌المللی کمتر تلاش صورت گرفته است که می‌توان با توجه پتانسیل بالای سد دز، در این زمینه تلاش را با همکاری سازمان‌های مسئول و مراکز آموزش عالی توسعه داد.

درنهایت از روش برنامه‌ریزی راهبردی فریمن به‌منظور تعیین اثرات عوامل محیطی (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اکولوژیکی و تکنولوژی) بر استراتژی‌های محیط منتخب (SO) استفاده گردید. بر اساس تحلیل ماتریس FREEMAN، بهره‌گیری بهینه و هدفمند از افزایش انگیزه در افراد جوامع محلی و NGOها جهت مشارکت با سازمان‌های مسئول در امر گردشگری، جهت جلب گردشگر طبیعت و راهنمایی گردشگران داخلی و خارجی اولویت اول را به خود اختصاص داد.

در مطالعه ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده مند بوشهر استراتژی توسعه گردشگری از نوع تهاجمی بوده و بر اساس اولویت‌بندی ماتریس فریمن جلب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی از طریق ارائه تسهیلات بانکی با دوره بازگشت طولانی‌مدت و واگذاری انفال در قالب اسناد نودونه‌ساله با امتیاز مأخوذه ۷۷ + به‌عنوان مهم‌ترین راهبرد پیشنهادی توسعه اکوتوریسم در منطقه موردمطالعه می‌باشد (جوزی و همکاران، ۱۳۸۹).

بنابراین با توجه به برخورداری منطقه از توانمندی‌ها و قابلیت‌های طبیعت‌گردی، هرگونه راهبرد در راستای توسعه پایدار، نیازمند تعیین چارچوب نظام برنامه‌ریزی، نظارت و حمایت مستمر، تبلیغات مؤثر و توسعه مشارکت محلی و ... می‌باشد. در این زمینه تعدادی پیشنهاد کاربردی در ادامه نیز ارائه می‌گردد:

۱- طرح تفضیلی شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری و جلب سرمایه‌گذاران، ۲- تلاش برای جذب همکاری همه‌جانبه ادارات و سازمان‌های دولتی و خصوصی در ارتباط با فعالیت‌های طبیعت‌گردی منطقه، ۳- تعیین ظرفیت برد تفرجی منطقه موردمطالعه، ۴- برگزاری جلسات توجیهی برای مردم محلی در خصوص مزیت‌های توسعه طبیعت‌گردی در منطقه و ۵- انجام مطالعات دقیق مکان‌یابی برای استقرار امکانات گردشگری در منطقه.

منابع

تقوی، م. و قلی‌پورسلیمانی، ع.، ۱۳۸۸. عوامل مؤثر بر رشد صنعت‌گری ایران، پژوهشنامه اقتصادی، سال نهم، شماره سوم، صفحات ۱۷۲- ۱۵۷.

جعفری، ش.، ساکیه، ی.، دژکام، ص.، علویان‌پطرودی، س.، یعقوب‌زاده، م. و دانه‌کار، ا.، ۱۳۹۲. تدوین راهبردهای مدیریتی حفاظت از تالاب میانکاله با استفاده از تجزیه و تحلیل SWOT. فصلنامه علمی پژوهشی اکوبیولوژی تالاب، سال پنجم، شماره ۱۶، صفحات ۱۸-۵.

جوزی، ع.، رضایان، س.، ایران خواهی، م. و مرادی، ن.، ۱۳۸۹. ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده مند بوشهر به روش" فریمن"، مجله علوم محیطی، ۴: صفحات ۲۲- ۱.

جوزی، ع.، رضایان، س. و ایرانخواهی، م.، ۱۳۹۰. ارزش‌گذاری اقتصادی محدوده دریاچه سد کارون ۳ به‌منظور ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم به روش AHP و SWOT، نشریه محیطزیست، مجله منابع طبیعی ایران، ۲: صفحات ۱۳۶- ۱۲۵.

حقیقت، ع.، خرسندیان، ع. و عربی، ح.، ۱۳۹۲. بررسی رابطه علیت میان رشد اقتصادی و توسعه گردشگری در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا MENA، سال یکم، شماره دوم، صفحات ۷۰- ۴۷.

رحیمی، د. و رنجبردستنایی، م.، ۱۳۹۱. تحلیلی بر شناخت توانمندی‌ها و برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری در سد کارون ۴ (با استفاده از مدل SWOT)، فصلنامه علمی_ پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۷: صفحات ۱۰۸- ۹۳.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

رحیم پور، ع.، ۱۳۹۲. تحلیل آماری صنعت گردشگری جهان، بازارهای آینده و جایگاه ایران، فصلنامه گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ، شماره یکم، صفحات ۱۸- ۱.

شرکت مهندسان مشاور بهان سد.، ۱۳۸٤. طرح مطالعات ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه نیروگاه دوم سد دز، کارفرما: سازمان آب وبرق استان خوزستان، فصل ۲. صفحات ۱۷۰- ۴۰.

شرکت مهندسین مشاور مشانیر.، ۱۳۸٤. طرح مطالعات ارزیابی اثرات زیست‌محیطی پروژه نیروگاه دوم سد دز، کارفرما: سازمان آب وبرق استان خوزستان، فصل ۴. صفحات ۱۱۸- ۱۰۰.

غازی، ا. و قدیری، ن.، ۱۳۹۰. ارزیابی توانایی‌های ژئوتوریسمی پارک‌ملی کویر با استفاده از مدل برنامه‌ریزی راهبردی فریمن، محیط‌شناسی، ۶۰: صفحات ۷۸- ۶۵.

فرجی‌سبکبار، ح.، مطیعی‌لنگرودی، س. ح. و یدالهی‌فارسی، ج.، ۱۳۹۱. رتبه‌بندی زمینه‌های توسعه گردشگری در نواحی روستایی، با استفاده از تاپسیس خاکستری (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان ورزقان)، پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره یکم، صفحات ۲۶ -۱.

کرباسی، ع.، منوری، م. و موگویی، ر.، ۱۳۸٦. مدیریت استراتژیک در محیطزیست، چاپ اول، تهران، انتشارات کاوش قلم، ۲۵۶ ص.

محرم نژاد، ن.، ۱۳۹۱. مدیریت و برنامه‌ریزی محیطزیست. چاپ دوم، تهران، انتشارات نشر دی نگار، ۴۰۰ ص.

محرم‌نژاد، ن. و آقاخانی، م.، ۱۳۸۸. ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی صنعت اکوتوریسم (مطالعه موردی: منطقه حفاظت‌شده جاجرود)، علوم و تکنولوژی محیطزیست، ۳: صفحات ۲۴۷- ۲۳۷.

مخفی، گ.، رونیاسی، ن.، سبحان‌اردکانی، س. و یالپانیان، ع. ا.، ۱۳۹۱. مکان‌یابی مناطق مستعد توسعه گردشگری در شهرستان همدان، شناسنامه علمی، سال اول، شماره ۲، صفحات ۷۹-۹۴.

مکاری، ف.، ۱۳۸۷. بررسی زیست‌محیطی فعالیت‌های توریستی در جزیره سد شهید عباسپور و ارائه راهکارهای مدیریتی با استفاده از سیستم GIS. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت محیطزیست، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات خوزستان.

مومنی، م.، ۱۳۸۷. مباحث نوین تحقیق در عملیات. چاپ دوم. تهران. انتشارات دانشگاه تهران. ۳۵۲ ص.

نوری، غ.ر. و مهدی‌نسب، م.، ۱۳۸۹. بررسی قابلیت‌های اکولوژیکی و توسعه گردشگری دریاچه گهر بر اساس مدل SWOT، مجله تالاب، شماره ۵: صفحات ۵۷ – ۶۶.

Cater, E., 2000. Ecotourism in the world; Problems and prospect for sustainability", New York, NY: John Wiley and Sons. 27.

Chang, H. and Huang, W., 2006. Application of a quantification swot analytical method, Mathematical and computer modeling, 43, 158-169.

Diamantopoulou, P. and Voudouris. K., 2008. Optimization of water resources management using SWOT analysis: the case of Zakynthos Island, Ionian Sea, Greece. Environmental Geology, 54, 197-211.

Freeman, R. E. 1984. Strategic management: A Stakeholder Approach. Boston: Pitman.

Freeman, R.E, Lorange, P., 1985. Theory building in strategic management. In R. Lamb and p. Srivastava (eds.); Latestadvances in Strategic Management. Vol 3. Greenwich, Conn: JAI Press.

Gulinck, H., Vyverman, N., VanBouchout, K. and Gobin, A., 2000. Landscape as framework for integrating local subsistence and ecotourism: a case study in Zimbabwe. Department of Land nagement, Laboratory for Forest, Nature and Landscape Research, Katholieke Universiteit Leuven.

Hong, C. W. and Chan, W., 2010. Strength-weakness-opportunities-threats Analysis of Penang National Park for Strategic Ecotourism Management. World Applied Sciences Journal 10 (Special Issue of Tourism & Hospitality): Pp136-145.

Hussey, D., 2001. Strategy and planning, Wiley, New York, 296 pp.

Johansen, M. and Williams, J. B., 2008. Designing of Strategic Planning for Ecotourism Development in Table Mountain National Park by Using of Freeman Method. Journal of Environmental Management, 42 (1): P 23- 34.

Liu, A. and Wall, G., 2006. Planning tourism employment: a developing country perspective. Touriam Management, 27: 159-170.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

Mathieson, A. and Wall, G., 1982. Tourism economic, physical and social impacts, Longman, Harlow, No. of pages: 208.

Nikolaou, I. E. and Evangelinos, K. I., 2010. A SWOT analysis of environmental management practices in Greek Mining and Mineral Industry, Resources Policy, 35, 226–234.

Saaty, T. L., 1980. The analytic hierarchy process. New York: McGraw-Hill.

Yaghmaiyan, M. 2003. Tourism in Iran. Publication of Cultural Heritage Research Centre, Organization of Cultural Heritage Tourism and Handicraft industries of Iran, 16p. (In Persian)

Zhang, X. M., 2012. Research on the Development Strategies of Rural Tourism in Suzhou Based on SWOT Analysis. Energy Procedia, 16: 1295 – 1299.

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]

[Downloaded from jweb.ahvaz.iau.ir on 2026-11-26]